

Шакіна Н.А., Shakina N.A.
аспірант кафедри стратегічного
управління економічним розвитком
Донецький національний технічний університет

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
НАЦІОНАЛЬНИМ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИМ РОЗВИТКОМ
IMPROVEMENT OF STRATEGIC MANAGEMENT OF NATIONAL
SCIENTIFIC AND TECHNOLOGICAL DEVELOPMENT

Постановка проблеми. Найважливішим чинником економічного росту держави є розвиток науково-технічної сфери. Його функціонування не може бути забезпечено тільки ринковим механізмом. Для використання досягнень науки та її подальшого розвитку необхідна всебічна підтримка держави. Заходи держави у сфері науково-технічного розвитку являють собою державну науково-технічну політику, що складається з принципів і методів, спрямованих на розвиток науково-технічного потенціалу держави для досягнення стратегічних цілей.

Вже в другій половині ХХ ст. стала зрозумілою роль науково-технічного прогресу в економічному зростанні. Й. Шумпетер обґрунтовано довів, що капіталістичне виробництво, не може існувати без постійних революційних змін в техніці і технології виробництва, освоєння нових ринків, реорганізації ринкових структур. Такі постійні інновації, здійснювані у виробничому процесі, є головним джерелом прибутку, не існуючого в ситуації простого відтворення (або, по Шумпетеру, господарського кругообігу). Прибуток має місце лише тоді, коли економіка перебуває в постійному русі, в процесі динамічного розвитку. (Спрощуючи економічну модель, Й. Шумпетер ігнорував виникнення прибутку при недостатньому рівні конкуренції, використання унікальних ресурсів або людського капіталу.) [1].

Ці фактори призводять до зниження витрат економічних ресурсів у розрахунку на одиницю кінцевої продукції або на одиницю її корисного показника. Такі технологічні новації дають можливість виготовлення більшої кількості продукції за умов обмеженої кількості ресурсів, тобто призводять до збільшення максимально можливого випуску продукції економікою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання державного регулювання макроекономічних процесів в ринковій економіці, в тому числі під впливом НТП, висвітлені в роботах багатьох провідних українських вчених і представників зарубіжної економічної думки. Серед них чільне місце займають праці Л. Абалкін, А. Гальчинського, В. Гееця, С. Глазьєва, Б. Малицького, А. Чухно, Ю. Яковця, Дж.Гелбрейта, Є. Домара, Дж. Кейнса, С. Кузнеця, Г. Менк'ю, П. Самуельсона, Р. Солоу, Дж. Стігліца, Я. Тінбергена, Ф. Хайєка, Р. Харрода, Й. А. Шумпетера, В. Леонтьєва та ін. У наукових трудах вищеназваних економістів обґрунтовується необхідність і механізми державного регулювання в області економіки та визначення варіантів по зменшенню державного втручання в ринкові процеси за допомогою самої держави та інші проблеми. Незважаючи на великий внесок провідних вчених ця проблема потребує подальшого дослідження з урахуванням сучасного стану економіки України та тенденцій економічного розвитку держави.

Постановка завдання. Аналіз стану державного управління науково-технічним розвитком, виявлення недоліків державного управління та формування напрямків з його удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні, у зв'язку з переходом до системи ринкових відносин, відбувся різкий занепад рівня науки і техніки. Позиції держави на зовнішньому ринку конкурентоспроможної продукції стали швидко погіршуватись. Держава останнім часом реалізувала монетаристську концепцію політики в області економіки, тому з боку уряду не приділялось достатньої уваги розвитку НТП. Це підтверджує стрімке зниження частки ВВП, спрямованої на фінансування розвитку науки, в загальному обсязі ВВП (рис. 1).

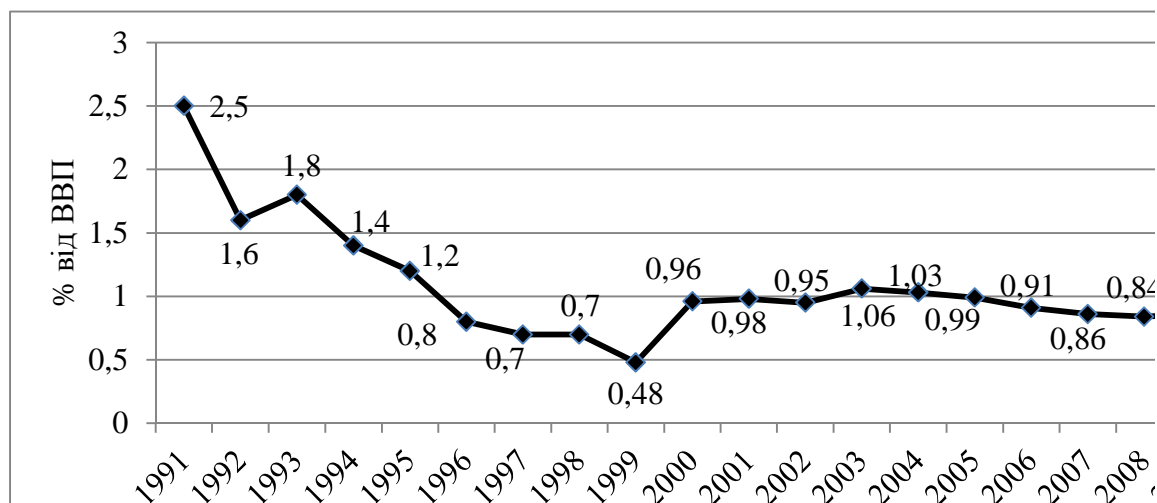

Рисунок 1 - Фактична загальна частка витрат на науково-технічні роботи у ВВП, % (за даними Мінстату України)

Виходячи з даних рисунку можна зробити наступні висновки: найвищі обсяги витрат, спрямовані на наукову діяльність, за останні 20 років були у 1991-1995 рр., найнижчий показник – у 1999 р., що дорівнював 0,48%, а в 1996-1998 рр. та 2000-2011 рр. витрати складали близько 1% від ВВП, хоча законодавчо визначено, що фінансування науково-технологічної сфери повинно дорівнювати 1,7% від ВВП [2].

Досвід розвинутих зарубіжних країн свідчить, що для виходу країни на інноваційний шлях розвитку фінансування науково-технічної сфери повинно бути не менш ніж 3% від ВВП (згідно з Лісабонською стратегією – 2% від ВВП, довівши згодом цю цифру до 3% ВВП) [3]. Отже, можна зробити висновок, що показник наукомісткості ВВП є відображенням поточного стану економіки держави, яка прямує до розвитку із застосуванням фактору науково-технічного росту.

За останнє десятиліття кадровий потенціал науки України суттєво змінився: частка докторів природничих наук збільшилася, а технічних навпаки – зменшилася, частка докторів суспільних та гуманітарних наук практично не змінилася. Доктори суспільних наук переважно не залишаються в науці, а віддають перевагу прикладному використанню своєї кваліфікації або викладають у вузах [4]. У Проекті рекомендацій слухань у Комітеті ВР з питань

освіти і науки наголошується на суттєвому зниженні кількості дослідників за останні роки, завдяки чому Україна за цим показником займає найнижчий рівень у Європі. Наразі в Україні працює 3,3 тисячі науковців. У той час у Польщі – 6,4 тисячі, у Чехії – 8,8 тисячі, у Німеччині – 11,5 тисяч [5]. Внаслідок таких процесів 90% товарів, які виробляє держава не мають наукового забезпечення, що є ознакою того, що Україну можна віднести до слаборозвинутих країн. Ці фактори призводять і до низького рівня конкурентоспроможності вітчизняних товарів.

М. Портер при дослідженні проблем міжнародної конкуренції дійшов висновку, що у світове господарство при умові впливу п'яти факторів: інфляція, робоча сила, капітал, інфраструктура, наука і технологія. Всі вони тісно пов'язані з рівнем розвитку освіти і науки в державі [6].

Підтримка та подальший розвиток науки та освіти України потребують нагального втручання з боку держави для вирішення таких гострих питань як: розробка активної науково-технічної політики, побудова оптимального для сьогодення економічного механізму, що поєднав би у собі державні та ринкові важелі впливу на науково-технічні процеси та був би зорієнтований на економічне зростання країни та її інтеграцію у світову економіку як конкурентоспроможну промислову державу.

На сьогодні недосконалість такої політики полягає в тому, що багато урядовців не розуміють ролі науково-технічного прогресу в промисловому розвитку держави та зростанні економіки в цілому.

Ще з 1991 року державне управління науково-технічним розвитком України перебуває в стадії реформування з тенденцією до посилення централізованої участі держави в цьому процесі. Переважними змінами в управлінні науково-технічним розвитком за останні 15 років стали зміни статусу центрального органу виконавчої влади у сфері науки і технологій: у 1991 р. - Комітет по науково-технічному прогресу при Кабінеті Міністрів, у 1992 р. – Державний комітет України з питань науки і технологій, у 1995 р. - Державний комітет України з питань науки, техніки та промислової політики, у

1999 р. – Державний комітет України з питань науки та інтелектуальної власності, у 2000 р. – структурні підрозділи Міністерства освіти і науки, у 2005 р. – Державне агентство України з інвестицій та інновацій зі спеціальним статусом [5].

Знов і знову ставиться питання вирішення проблеми по забезпеченню впливу на інноваційні процеси на міжгалузевому рівні та координацію діяльності органів державної влади в області інновацій. Створення Державного агентства України з інвестицій та інновацій зі спеціальним статусом дало можливість поступово об'єднати під його егідою цілий ряд елементів інноваційної структури (Український центр сприяння іноземному інвестуванню, Українську державну інноваційну компанію, Державне підприємство «Національний центр впровадження галузевих інноваційних програм»), що само по собі явилось позитивним зрушенням, але одночасно і призвело до сприяння прогресуючого розриву наукової та науково-технологічної діяльності інноваційних процесів в економіці.

Правові засади науково-технічної діяльності в Україні складає система законодавчих і підзаконних актів, що регулюють різноманітні суспільні відносини, але не є досконалими, прийнятними для сучасного стану розвитку економіки та узгодженими між собою.

Проаналізувавши головні нормативні документи з цього питання [7-12] та реальний стан їх виконання можна побачити системні ознаки правового нігілізму у сфері реалізації державної науково-технічної політики. Практика показує невиконання більшості із визначених норм, що знаходять свій вираз у наступному:

- відбувається не врахування позицій всіх суб'єктів державної науково-технічної політики та вчених при формуванні державних пріоритетів науково-технічної політики, тобто формування відбувається кон'юнктурно;
- має місце циклічність посилань на інші законодавчі акти при трактуванні базових понять і категорій;

- все ще не має чіткої ієрархічної структури державних пріоритетів науки і техніки, інноваційної діяльності і технологій; має місце неузгодженість термінів їх реалізації; споріднені державні заходи зі стимулювання науково-технічної діяльності набули різного тлумачення, що підтверджує неузгодженість законодавчих актів даної сфери діяльності.

На сьогодні простежуються такі основні небезпеки та ризики існування поточного стану державного управління науково-технічним розвитком в Україні як:

- за рахунок невизначеності національних пріоритетів розвитку науки і техніки, слабких центральних органів виконавчої влади держава втрачає можливість ефективно розподіляти обмежені фінансові ресурси на розвиток інтелектуального потенціалу нації;

- система застарілих привілеїв та залежність наукової кар'єри від їх наявності призводить до стимулювання розвитку традиційних (загальноновизнаних) напрямів наукових досліджень та «відпливу мізків» із науки до інших і більш прибуткових сфер діяльності, що в свою чергу сприяє подальшому збереженню ієрархічної системи державної організації науки;

- чинні нормативні документи є неузгодженими та безсистемними, що призводить до необов'язкового їх виконання та породжує схеми розподілу державних коштів на вузькогалузеві. Корпоративні програми і проекти; залишається непублічним формування більшості державних науково-технічних програм, що, в свою чергу, посилює корупційні можливості у розподілі державних коштів.

Висновки з проведеного дослідження. Виходом з цього стану має стати створення єдиного правового та економічного простору в державі, що стане основою для посилення державної вертикалі влади, ефективного регулювання економіки. Для цього необхідно провести наступні перетворення:

- для органів державного управління необхідно чітко визначити завдання, повноваження та відповідальність в сфері інноваційного та науково-технічного розвитку держави для всіх рівнів системи державного управління;

- на вищому рівні управління необхідно створити державний орган управління науково-технічним та інноваційним розвитком держави, що координуватиме дії всіх органів виконавчої влади для проведення більш удосконаленої державної політики, визначення всіх видів ресурсів, необхідних для її здійснення;

- вдосконалити механізми з планування та управління дослідженнями в академічній, вузівській, галузевій та заводській наці;

- спрямувати державні кошти на перспективні наукові дослідження та інновації, які є самоокупними в короткостроковій періоді та стимулюють накопичення коштів у приватних, акціонерних, громадських організаціях та фондах;

- через розповсюдження організаційно-економічних структур сформувати науково-інноваційну інфраструктуру та інституційне, як найбільш ефективної форми продукування та впровадження інновацій;

- державне стимулювання інноваційної активності підприємств шляхом удосконалення механізмів державного регулювання інноваційної сфери, а також введення санкцій шляхом інноваційного тиску на підприємства, що випускають застарілу продукцію, використовують екологічно небезпечні, енергоємні та ресурсоємні технології;

- вдосконалити правову базу з інноваційного та науково-технічного розвитку держави та створити реально діючі механізми державного управління для забезпечення суворого дотримання законодавства;

- врегулювати соціальну та екологічну спрямованість інновацій та спрямувати дії органів державного управління інноваційним та науково-технічним розвитком на планування, попередження та усунення негативного впливу від використання інновацій не за призначенням;

- стимулювати суб'єктів інноваційної та науково-технічної діяльності для участі в міжнародній кооперації для інтегрування держави в інноваційний та науково-технічний простори Європи, СНД та ін. та забезпечити регулювання міжнародного науково-технічного співробітництва.

Для реалізації державної інноваційної та науково-технічної політики необхідно створити механізм на основі програмно-цільового методу управління, спираючись на досвід провідних держав світу. При цьому повинні бути встановлені обов'язкові вимоги для цільових програм, згідно з якими програми повинні формуватися для досягнення конкретних цілей, чітко визначати шляхи їх здійснення, а також потрібні для їх реалізації ресурси, відповідальність конкретних осіб, установ і органів державного управління за виконання передбачених програмами завдань.

Важливу роль в процесах перетворень повинні відігравати контакти з зарубіжними партнерами, активна участь українських вчених у дослідницьких програмах Європейського Союзу.

Бібліографічний список

1. Schumpeter J.A. Das Wesen und der Hauptinhalt der theoretischen Nationalökonomie. / Schumpeter J.A. - Munich and Leipzig (Duncker & Humblot), 1908.

2. Закон України “Про наукову та науково-технічну діяльність”. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1977-12>.

3. Буценко І.М., Тейфукова Р.Т. Модифікація стратегій розвитку європейського союзу під впливом глобальних викликів. [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/knp/2012_222/knp222_34-39.pdf.

4. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/doccatalog/list?currDir=48718>.

5. За кількістю науковців Україна спустилася до найнижчого рівня у Європі. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://ubr.ua/uk/ukraine-and-world/society/za-klkstu-naukovcv-ukrana-spustilasia-do-nainijchogo-rvnia-u-vrop-214892>.

6. Портер Майкл, Э. Конкуренция: пер. с англ. / Майкл Э. Портер. – М. : Изд. дом "Вильямс". – 2005. – 608 с.

7. Закон України “Про наукову і науково-технічну експертизу”. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/51/95-%D0%B2%D1%80>.

8. Закон України “Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки”. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2623-14>.

9. Закон України “Про вищу освіту”. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>.

10. Закон України “ Про державні цільові програми ”. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1621-15>.

11. Закон України “Про особливості правового режиму діяльності Національної Академії наук України, галузевих академій наук та статусу їх майнового комплексу”. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3065-14>.

12. Закон України “Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України”. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1602-14>.

Анотація

Проаналізовані: динаміка частки ВВП, спрямованої на фінансування розвитку науки, в загальному обсязі ВВП за період 1991-2011 рр. на основі даних офіційної статистики; зміни в управлінні науково-технічним розвитком за останні п'ятнадцять років; реальний стан виконання законодавчих актів. За результатами сформовано основні небезпеки та ризики існування поточного стану державного управління, що дозволило виділити основні шляхи вдосконалення організації державного управління інноваційним та науково-технічним розвитком України для створення єдиного правового та економічного простору в державі.

Ключові слова: стратегічне управління, фінансування науки, науково-технічна сфера, інноваційний розвиток, нормативні акти.

Аннотация

Проанализированы: динамика части ВВП, направленной на финансирование развития науки, в общем объеме ВВП за период 1991-2011 гг. на основе данных официальной статистики; изменения в управлении научно-техническим развитием за последние пятнадцать лет; реальное состояние выполнения законодательных актов. По результатам сформированы основные угрозы и риски государственного управления в настоящее время, что позволило выделить основные пути совершенствования организации государственного управления инновационным и научно-техническим развитием Украины для создания единого правового и экономического пространства в стране.

Ключевые слова: стратегическое управление, финансирование науки, научно-техническая сфера, инновационное развитие, нормативные акты.

Annotation

There were analyzed: the dynamics of the share of GDP for financing the development of science in the total GDP for the period 1991-2011 based on official statistics; and changes in the management of scientific and technological development in the last fifteen years; the actual execution state of the legislation in this sphere. Based on the results of analysis the main hazards and risks existence of the current state of government are formed, which allowed identify the main ways of improving the governance of innovation and scientific and technical development of Ukraine for the creation of unified legal and economic space in the country.

Key words: strategic management, science financing, research and technology sphere, innovative development, regulations.